

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ДОСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ЧИ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

ALTERNATIVE FORMS OF PRE-TRIAL SETTLEMENT OF DISPUTES REGARDING FORCED ALIENATION OF PROPERTY FOR PUBLIC NEEDS OR FOR REASONS OF PUBLIC NECESSITY

Собакарь А.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Льков В.В., д.ю.н., професор,
суддя
Дніпровський окружний адміністративний суд

В статі на виконання завдань дослідження зроблено спробу вирішити такі завдання: з'ясувати правову природу різних форм досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, виокремити альтернативні досудові процедури вирішення такої категорії спорів.

З'ясовано, що законодавством України визначено можливість досудового порядку вирішення адміністративного спору як альтернативного (рекомендованого), а не обов'язкового способу його вирішення; в той же час чіткого нормативного визначення видів, способів та процедур його врегулювання не визначено. Здійснено аналіз особливостей правового регулювання та правової природи різних способів досудового врегулювання адміністративно-правових спорів, пов'язаних з оскарженням примусового вилучення (відчуження) майна для суспільних потреб.

В результаті аналізу чинного законодавства України, наукових позицій авторів, а також базуючись на результатах власного дослідження виокремлено такі способи досудового врегулювання такого виду адміністративно-правового спору: 1) досягнення компромісу щодо визначення оціночної вартості відчужуваного майна шляхом проведення зустрічної експертної його оцінки; 2) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень щодо відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, у випадку незгоди власника відчужуваного майна з його вилученням з його приватної власності відповідно до Закону України «Про звернення громадян»; 3) досягнення сторонами спору згоди щодо його вирішення шляхом позасудової процедури врегулювання публічно-правового конфлікту (спору), яка здійснюється за допомогою (посередництвом) медіатора.

Ключові слова: публічно-правовий спір, спір щодо примусового відчуження земельної ділянки для суспільних потреб, досудовий розгляд справ, альтернативні форми досудового вирішення публічно-правових спорів.

In order to fulfill the tasks of the research, an attempt was made to solve the following tasks: to find out the legal nature of various forms of pre-trial resolution of disputes regarding the forced alienation of property for public needs or for reasons of public necessity, to single out alternative pre-trial procedures for resolving this category of disputes.

It was found that the legislation of Ukraine defines the possibility of a pre-trial procedure for resolving an administrative dispute as an alternative (recommended) and not a mandatory way of resolving it; at the same time, a clear normative definition of the types, methods and procedures of its settlement has not been defined. An analysis of the peculiarities of legal regulation and the legal nature of various methods of pre-trial settlement of administrative-legal disputes related to the appeal of forced seizure (expropriation) of property for public needs was carried out.

As a result of the analysis of the current legislation of Ukraine, the scientific positions of the authors, as well as based on the results of their own research, the following methods of pre-trial settlement of this type of administrative-legal dispute were identified: 1) reaching a compromise regarding the determination of the appraised value of the alienated property by conducting a counter-expert evaluation of it; 2) appeal against the decision of a subject of authority to alienate property for public needs or for reasons of public necessity, in the case of disagreement of the owner of alienated property with its removal from his private property in accordance with the Law of Ukraine «On Appeals of Citizens»; 3) the parties to the dispute reach an agreement on its resolution through an out-of-court procedure for the settlement of a public-law conflict (dispute), which is carried out with the help (mediation) of a mediator.

Key words: public legal dispute, dispute regarding forced alienation of land for public needs, pre-trial proceedings, alternative forms of pre-trial resolution of public legal disputes.

Актуальність теми. Дотримання законності при здійсненні процедур примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності є запорукою гарантування права приватної власності та реалізації права ефективного використання та розвитку суспільної інфраструктури. В той же час слід зауважити, що справи щодо відчуження об'єктів права приватної власності (майна, земельної ділянки) для суспільних потреб навіть при умові виплати адекватних сум компенсаційного відшкодування вартості даного майна в багатьох випадках (40% із 100%) переходять в площину конфлікту між суб'єктом владних повноважень, уповноваженим здійснювати таке відчуження та фізичними або юридичними особами власниками майна, який в більшості вирішується в межах адміністративного судочинства, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), зокрема до статті 267 КАСУ «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про

примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності» [1].

Втім сама сутність цих справ, які передбачають дотримання процедури викупу майна за рахунок бюджетних коштів, надання згоди власника щодо відчуження його власності та погодження з сумою відшкодування передбачають певний переговорний процес, який іноді зводиться до документальної переписки, формального підходу до оцінки власності (доволі часто заниження її), претензій з боку органів влади до набуття та законності права власності на об'єкти відчуження, що не минуло призводить до конфлікту, який матеріалізується у вигляді подання адміністративного позову до адміністративного суду, потім призводить до затяжних судових процесів, зайвих судових витрат, а відповідно неможливості нормалізувати дані відносини протягом доволі довгого часу. Все це зумовлює необхідність звернення більшої уваги щодо доцільності

застосування процедури досудового урегулювання даної категорії спорів та удосконалення її правових засад.

У зв'язку з цим в межах даної наукової статті нижче, переслідуючи її основну мету виокремлення альтернативних форм досудового розгляду адміністративних справ про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності, спробуємо вирішити наступні **дослідницькі завдання**: з'ясувати правову природу різних форм досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, виокремити альтернативні досудові процедури вирішення такої категорії спорів.

Стан дослідженості проблематики. Постановка питання про поширення альтернативних форм врегулювання спорів на публічно-правову сферу та аналіз застосування експериментальної процедури досудового врегулювання спорів, віднесених до юрисдикції адміністративних судів, здійснена лише в окремих публікаціях О. Белінської, В. Кузьмишина, Л. Лічмана, М. Мельника, С. Рясинського, К. Продіуса, О. Стефанова, Л. Юхненка. Таким чином, на теперішній час розпочато пошук оптимальної моделі альтернативних адміністративному судочинству способів розв'язання адміністративно-правових спорів на основі аналізу світового досвіду та експериментальної діяльності окремих судів в Україні. Сфера поширення медіативного врегулювання адміністративно-правових спорів тільки починає формуватися, що потребує визначення на концептуальному рівні питань, чи буде ця процедура обов'язковою, чи можливе її поширення на всі без виключення адміністративно-правові спори, чи потрібно забезпечувати виконання рішення, прийнятого за наслідками її проведення, примусовими заходами. На монографічному рівні окремі аспекти досудового урегулювання адміністративно-правових спорів досліджувались у наукових роботах С.С. Білуги «Досудове врегулювання адміністративно-правових спорів» (Одеса, 2015), в якій досліджено пере усім теоретичні питання та окремі процесуальні аспекти урегулювання таких спорів в системі національних судів [2]; О.Д. Сидельнікова «Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві» (Харків, 2017) [3], Т.І. Шинкар «Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Львів, 2018) [4], Н.В. Боженко «Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів» (Запоріжжя, 2018) [5], А.Г. Бортнікової «Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів» (Київ, 2019) [6] та С.О. Корінного «Впровадження медіації в адміністративний процес України» (Ужгород, 2019) [7]. Потреба наукового обґрунтування та дослідження процедури досудового вирішення адміністративно-правових спорів, зокрема і спорів щодо примусового відчуження майна ще більше стала очевидною з моменту прийняття та набуття чинності Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року [8].

Виклад основних положень. Аналіз вітчизняного законодавства дає можливість виокремити дві підстави та процедури примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: 1) примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, урегульована відповідним Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (далі – Закон про відчуження землі) [9]; 2) примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, врегульовані Законом «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового

режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон про відчуження в умовах надзвичайного стану) [10]. Слід відміти, що такі процедури є необхідними для нормального функціонування та розвитку будь-якої цивілізованої держави і України, зокрема і стосуються як удосконалення її інфраструктури, розбудови територій, проведення комунікацій, розширення дорожньої мережі так і забезпечення обороноздатності країни.

В той же час, як вірно зазначають окремі окремі дослідники судового вирішення будь-яких публічно-правових спорів в адміністративних судах є останнім етапом врегулювання спірних правовідносин, що породжує необхідність винайдення ефективних способів досудового їх вирішення» [11, с. 57]. На нашу думку це необхідно здійснювати на підставі удосконалення існуючих процедур позасудового оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також впровадження новітніх передових зарубіжних практик їх вирішення.

На виконання задач дослідження звернемо свій науковий пошук на аналіз вітчизняних способів та процедур позасудового вирішення адміністративно-правових спорів. Зокрема можливість та необхідність таких процедур урегульована на найвищому законодавчому рівні, так ст. 55 Конституції України «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом», в якій кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб вказує на те, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [12]. Дотично на це вказує і норма ст. 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) «Право на звернення до суду та способи судового захисту», в якій закріплено, що «захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [1]. Ст. 17 КАСУ «Основні положення досудового врегулювання спорів» прямо вказує на те, що «сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом» [1].

Виходячи з аналізу викладених норм та практики Верховного Суду (постанова від 26 березня 2020 року у справі № 1.380.2019.002643), досудове врегулювання спору – це вчинення сукупності дій, за допомогою яких юридичний конфлікт вирішується без звернення до суду шляхом досягнення угоди між сторонами або відмови однієї або обох сторін від взаємних претензій. Застосування або незастосування інституту досудового врегулювання спорів є виключним правом особи, за винятком встановлених у законі випадків [13]. Слід також звернути увагу на правозастосовну практику тлумачення поняття «досудовий порядок вирішення спору», зокрема, у рішенні від 14 березня 2018 р. у справі № 826/11063/17 Київський апеляційний адміністративний суд зазначив, що під досудовим вирішенням спору слід розуміти врегулювання спірних питань між сторонами у позасудовому порядку (тобто будь-якому не судовому порядку) [14]. Отже, досудове врегулювання спору поширюється на правовідносини, якщо такі можна врегулювати не звертаючись до суду, а не лише на спірні питання, як зазначає позивач, які виникають із договірних правовідносин, що є вузьким розумінням поняття досудового врегулювання спору, і, як правило, поширюється на господарські правовідносини.

Викладена позиція узгоджується зі ст. 17 КАС України, де чітко визначені основні положення досудового врегулювання спору, зокрема, якщо сторони вживають заходів

для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [1]. Натомість в ч. 4 ст. 124 Конституції України визначено, що «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [12]. В той же час, як справедливо звертають увагу окремі дослідники, Конституція не вказує які саме процедури досудового врегулювання спору мають бути здійснені для обов'язкового урегулювання спору – чи це процедури медіації чи зовсім інші.

З урахуванням вищезначеного слід зробити проміжний висновок, що законодавством України визначено можливість досудового порядку вирішення адміністративного спору як альтернативного (рекомендованого), а не обов'язкового способу його вирішення; в той же час чіткого нормативного визначення видів, способів та процедур його урегулювання не визначено.

Кріцак І.Л. здійснюючи дослідження досудового врегулювання адміністративно-правових спорів, приходять до висновку, що галузевим законодавством визначено окремі форми досудового порядку вирішення адміністративно-правових спорів [15, с. 18]. Так, ним зазначено, що в главі 24 «Оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення» Кодексу України про адміністративне правопорушення (далі - КУпАП) [16] закріплено процедуру оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення відповідно до якої «постанову органу (посадової особи) суб'єкта владних повноважень про накладення адміністративного стягнення можна оскаржити у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) [15, с. 18].

Звернуто увагу на те, що відповідно до ст. 4 цього Закону Закон України «Про звернення громадян» [17], «до рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності» [17]. Сама ж процедура оскарження визначена в Розділі II Закону «Порядок розгляду звернень громадян» [17]. В свою чергу розділ VI «Адміністративне оскарження» Закону України «Про адміністративну процедуру» [18] регламентує особливості оскарження прийнятого суб'єктом владних повноважень адміністративного акту в результаті адміністративної процедури, а саме: право на оскарження, суб'єкт розгляду скарги, форму та зміст скарги, порядок її подання та розгляду. Слід погодитись з автором, що цей нормативний акт найбільш повно регламентує процедуру досудового вирішення публічно-правового спору, предметом якого є рішення суб'єкта владних повноважень у формі адміністративного акту, однак не регламентує порядок оскарження дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень як предмету оскарження [кріцак].

Однією, і сьогодні основною формою досудового або позасудового вирішення публічно-правових спорів є медіація – позасудова процедура врегулювання конфлікту (спору), яка здійснюється за допомогою (посередництвом) медіатора, як спеціально підготовленої нейтральної, незалежної, неупередженої фізичної особи, яка проводить медіацію. Закон «Про медіацію» (п. 4 ч. 1 ст. 1) зазначає, що «медіація це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [8]. У зв'язку з цим потрібне однозначне сприйняття процедури з його участю, як позасудової процедури, що виключає можливість її інфікації з процедурою врегулювання спору за участю судді, яка урегульована гла-

вою 4 КАСУ і судовою процедурою – частиною судового процесу [1].

Закон «Про медіацію» визначив правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі адміністративних справ, і зокрема справ щодо оскарження примусового вилучення (відчуження) майна для суспільних потреб.

Отже даним законом процедурою медіації як одного із досудових (позасудових) способів вирішення публічно-правового спору було винесено за межі адміністративного судочинства, однак прикінцевими та перехідними положеннями цього Закону внесено зміни, зокрема, КАСУ, зокрема щодо врегулювання права сторін скористатись послугами медіатора, що виключає судове провадження у разі досягнення мирової угоди в спорі.

Нижче на виконання задач дослідження доцільно звернути увагу на окремі особливості правового регулювання та правової природи різних способів досудового врегулювання адміністративно-правових спорів, пов'язаних з оскарженням примусового вилучення (відчуження) майна для суспільних потреб.

Вище ми прийшли до висновку, що досудове (позасудове) врегулювання адміністративних спорів здійснюється поза межами судового процесу, тобто без участі судді. Однак аналіз законодавства, зокрема КАСУ, дає підстави для ствердження, що позасудовий порядок вирішення таких спорів можливий навіть після подання адміністративного позову до суду та відкриття провадження у справі. Зокрема, стаття 180 «Підготовче засідання» Глави 3 «Підготовче провадження» КАСУ вказує на те, що у підготовчому засіданні суд має з'ясувати, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді [1]. Відповідно процедура позасудового врегулювання спору шляхом медіації є виключно позасудовою процедурою. Однак процедуру примирення сторін адміністративно-правового спору можна розглядати як процедуру врегулювання спору за участю судді – тобто судову процедуру, так і позасудову процедуру врегулювання спору за участю посередники (медіатора), або за ініціативою однієї із сторін спору. Так, судова процедура примирення визначена ст. 190 КАСУ і передбачає такий порядок: «1) сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень; 2) за клопотанням сторін суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення; 3) умови примирення сторони викладають у заяві про примирення сторін. Заява про примирення сторін може бути викладена у формі єдиного документа, підписаного сторонами, або у формі окремих документів: заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення; 4) до ухвалення судового рішення у зв'язку з примиренням сторін суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін у праві чинити відповідні дії; 5) умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду. Затверджуючи умови

примирення сторін, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження у справі» [1].

Однак законом передбачено підстави неприйняття судом умов примирення, зокрема в тих випадках, коли умови примирення суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб або є невиконуваними; або одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє. В такому випадку суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні умов примирення і продовжує судовий розгляд. Притому у разі невиконання ухвали суду про затвердження умов примирення вона може бути подана для її примусового виконання в порядку, визначеному законодавством для виконання судових рішень.

Ще одна процедура вирішення адміністративно-правового спору шляхом примирення, яка не має відношення до досудового врегулювання спору це процедура врегулювання спору за участю судді, визначена в Главі 4 КАСУ. Зокрема, відповідно до ст. 188 КАСУ припинення врегулювання спору за участю судді можливе у таких випадках: «у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді; у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді; за ініціативою судді у разі затягування процедури врегулювання спору будь-якою зі сторін; у разі досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем» [1]. У такому разі про при-

пинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі.

Однак слід узагальнити, що тільки процедура примирення сторін за ініціативи однієї сторони, або за участі посередника (медіатора) може вважатись процедурою позасудового врегулювання такого спору, яка виходить за межі правового регулювання КАСУ.

Таким чином не можна вести мову про існування процедури досудового врегулювання спору в адміністративному судочинстві на що вказують окремі автори [19, с. 112; 20, с. 173–180]. Слід відмежовувати процедуру досудового вирішення адміністративно-правового спору від адміністративного судового процесу їх вирішення.

Висновки. В результаті аналізу чинного законодавства України а також наукових позиції авторів, а також базуючись на результатах власного дослідження виокремлено такі способи досудового врегулювання такого виду адміністративно-правового спору: 1) досягнення компромісу щодо визначення оціночної вартості відчужуваного майна шляхом проведення зустрічної експертної його оцінки; 2) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень щодо відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, у випадку незгоди власника відчужуваного майна з його вилученням з його приватної власності відповідно до Закону України «Про звернення громадян»; 3) досягнення сторонами спору згоди щодо його вирішення шляхом позасудової процедури врегулювання публічно-правового конфлікту (спору), яка здійснюється за допомогою (посередництвом) медіатора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.
2. Білуга С.С. Досудове врегулювання адміністративно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2015. 22 с.
3. Сидельников О.Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 21 с.
4. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 220 с.
5. Боженко Н.В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 214 с.
6. Борнікова А.Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 286 с.
7. Корінний С.О. Впровадження медіації в адміністративний процес України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 16 с.
8. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51.
9. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.
10. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст. 99.
11. Миронюк Р.В. Особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ: навч. посібник/ за ред. д.ю.н., професора Р.В. Миронюка. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 361 с.
12. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 квітня 2020 р. у справі № 520/6589/19. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_kas_vp_vid_17_04_2020_roku_u_spravi_520_6589_19 (дата звернення: 20.01.2023).
14. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 14 березня 2018 р. у справі № 826/11063/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72830512> (дата звернення: 20.01.2023).
15. Кріцак І.Л. Види досудового врегулювання адміністративно-правових спорів та правові засади їх здійснення. *Правова позиція*, № 2 (35), 2022. С. 16–21. <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.3>
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради*. 1984, додаток до № 51. Ст. 1122.
17. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
18. *Про адміністративну процедуру*: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 49. Стор. 13. Ст. 2675.
19. Л. Юхненко. Досудове врегулювання спору шляхом проведення переговорів за допомогою судді в адміністративному судочинстві: сутність та проблеми запровадження. *Юридичний вісник*. 2013. №3. С. 106–112.
20. Сластнікова Г.О. Особливості досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. *Юридичний бюлетень*. №26. 2022. С. 173–180. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207> (дата звернення: 20.01.2023).